

Mała Historia Literatury Polskiej

Redakcja naukowa

Alina Brodzka

Elżbieta Sarnowska-Temierusz

Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk

Mała Historia Literatury Polskiej

Oświecenie

Szkic do portretu epoki

Jerzy Snopek

Wydawnictwo Naukowe PWN
Warszawa 1999

Spis treści

Część pierwsza

IDEE I ŻYCIE

Wprowadzenie	5
Epoka przełomu	5
Co to jest Oświecenie?	8
Chronologiczne ramy Oświecenia	11
Społeczne ramy Oświecenia	14
I. Oświecenie a rozum	16
„Wiek rozumu”	16
Duch krytyki	17
Odwrót od kartezjanizmu	19
Rozum a namietności. Poznanie a działanie	22
Rozum a wiara	23
II. Stosunek do religii	26
Religia oświeconych	26
Libertynizm	28
Tolerancja	32
III. Człowiek	37
Wizja człowieka	37
Zagadnienia moralności	41

IV. Stosunek do przeszłości	44
Pojmowanie historii	44
Oświecenie polskie wobec historii	46
V. Teraźniejszość jako wyzwanie	52
Entuzjazm ludzi Oświecenia	52
Idea postępu	54
Oblicza utopii	56
Krytyka „świata zepsutego”	59
Oświata i wychowanie	61
W poszukiwaniu nowego społeczeństwa	65
Oświecenie a rewolucja	73
Blaski i cienie oświeceniowego humanizmu	77
Pesymizm ludzi Oświecenia	82
VI. Wartości swojskie i obce	84
Patriotyzm a kosmopolityzm	84
Narodziny narodu	88
VII. Nauka a warunki życia	89
VIII. Rzut oka na sztuki plastyczne i muzykę	94
IX. Zmierzch poetyki	98

Część druga

ŚWIAT LITERATURY

I. Wczesne Oświecenie. 1750–1764	103
Ogólne warunki funkcjonowania literatury	103
Poezja	105
Cierniowe drogi ku klasycznej prostocie	106
(Sarmacka Safo — Pisarczyk-erudyta — Klasyczny hetman)	
Proza	111
Dramat	112
II. Oświecenie dojrzałe. 1764–1795	118
Ogólne warunki funkcjonowania literatury	118
Poezja	125

Barokowe dziedzictwo	125
(Poezja konfederacji barskiej — Marność nad marnościami — Zdziwiająca Benisławska)	
Oblicza klasycyzmu i sentymentalizmu	132
(Klasycyzm jako ujarzmiony barok — Adam Naruszewicz; Poezja rozumu czystego — Ignacy Krasiński; Poezja rozumu sensualnego — Stanisław Trembecki; Poezja urażonej dumy — Tomasz Kajetan Węgiński; Poezja prywatnej radości i melancholii oraz społecznego gniewu — Jakub Jasiński; Poezja czulego serca — Franciszek Karpiński; Poezja czulego serca — Franciszek Dionizy Kniaźnin)	
Zagadnienie rokoka	187
Proza	190
Początki polskiej powieści	193
Dramat	203
Tragedia	203
Komedia	204
(W kręgu rokoka — Komedia obyczajowa — Komedia polityczna)	

III. Późne Oświecenie. 1795 – 1815 216

Warunki funkcjonowania literatury	216
Poezja	221
Pod znakiem klasycyzmu	221
Ku romantyzmowi	230
Proza	237
(Małe formy fabularne — Powieść — odwrót od „szkoły Krasickiego” — Trzy wcielenia powieści sentymentalnej — Ścieżka gotycka — Samotny Potocki)	
Dramat	245

Wybrana bibliografia 250

Indeks osób 254

Tablice synchronistyczne 263

Oświecenie — żywo i błyskotliwie napisana książka o epoce od lat nie cieszącej się zbyt dużym zainteresowaniem zarówno uczniów i studentów, jak i naukowców.

Autor stara się jednak przełamać pewne stereotypowe przekonania o Oświeceniu jako epoce nudnej, skostniałej, jednowymiarowej; w zwięzły sposób przedstawia najistotniejsze problemy literatury i kultury lat 1750-1815. Ukazuje Oświecenie jako okres poszukiwań i rozczarowań, namiętności i sporów, pełen wielkości, ale i ograniczeń. Dowodzi, że był to czas przełomu w kulturze europejskiej — okres narodzin epoki nowożytnej.

Jerzy Snopek (ur. 1952), historyk literatury i kultury, tłumacz; pracownik naukowy Instytutu Badań Literackich PAN. Autor wielu rozpraw (m.in. *Objawienie i Oświecenie. Z dziejów libertynizmu w Polsce*, wyd. 1986 oraz *Prowincja oświecona. Kultura literacka Ziemi Krakowskiej w dobie Oświecenia*, wyd. 1992).